

Maja STANIVUKOVIĆ*
Petar ĐUNDIĆ**

UDK341.217.04(4-672EU):341.24
str. 37-54.
naučni rad

**PREDLOG UREDBE EVROPSKOG PARLAMENTA I SAVETA
O PRAVU KOJE SE PRIMENJUJE NA
UGOVORNE OBAVEZE (RIM I)**

Abstract

Since the Treaty of Amsterdam entered into force, judicial cooperation in civil matters between Member States of the EC has been transferred from the third to the first pillar of the EU. The Treaty gave the EC institutions the power to regulate private international law issues through adoption of regulations - secondary legislation with direct effect on the whole territory of the EC. With regard to choice of law rules for contracts, European Commission has used these newly established prerogatives in 2003 to initiate substitution of the Rome Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations by a Community Regulation. In December 2005, the Commission presented the proposal for a Regulation on the Law Applicable to Contractual Obligations (Rome I). Replacement of the Convention by a Regulation would

* Redovni profesor Pravnog fakulteta u Novom Sadu.

** Asistent Pravnog fakulteta u Novom Sadu.

bring in a number of changes. Adoption of a Regulation would mean that the Member States have no longer power to enter reservations. Furthermore, the two Protocols to the Convention which allow the Court of Justice to interpret the Convention's rules would become unnecessary. Apart from the changes of formal nature, the Commission proposed some adaptations of the Convention's rules aiming to modernize and improve those rules. The most significant changes of the substance are inspired by ambition to increase certainty and predictability of the applicable law. This refers in particular to the general conflict of laws rules (Article 3 - Freedom of choice and Article 4 - Applicable law in the absence of choice). In addition, the Commission's proposal deviates from the rules of the Convention on a number of other issues (scope of the application, the law applicable to consumer contracts, individual employment contracts, formal validity of the contract, etc.). From the perspective of Serbian law, changes that have been proposed bring European choice of law rules for contracts much closer to the rules of the Serbian PIL Code. In the event that the Regulation is indeed adopted, this would make legislator's task of bringing choice of law rules for contracts in conformity with the European model much easier.

Ključne reči: Rimska konvencija, Rim I, sukob zakona, pravo merodavno za ugovore, autonomija volje stranaka, imperativne norme u međunarodnom smislu.

Key words: the Rome Convention, Rome I, conflict of laws, the law applicable to contracts, party autonomy, mandatory rules.

Određivanje merodavnog prava za ugovore je u Evropskoj uniji regulisano uniformnim normama sadržanim u Rimskoj konvenciji o zakonu koji se primenjuje na ugovorne obaveze.¹ Usvajanje Rimske konvencije 1980. godine, od zemalja članica tadašnje Evropske ekonomske zajednice predstavljalo je logičan korak nakon donošenja Briselske konvencije. Briselska konvencija o nadležnosti i priznanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovinskim

¹ Vidi više o Rimskoj konvenciji: M. Stanivuković, Uz prevod Rimske konvencije o zakonu koji se primenjuje na ugovorne obaveze, *Revija za evropsko pravo*, br. 1/2000, str. 89-101. Prevod konvencije objavljen je u *Reviji za evropsko pravo*, br. 2-3/2000, str. 119-139.

stvarima je usvojena 1968. godine na osnovu nekadašnjeg člana 220. Ugovora o osnivanju Evropske zajednice (sada član 293), u cilju pojednostavljenja formalnosti koje se tiču priznanja i izvršenja sudskih odluka među državama članicama. Na osnovu Briselske konvencije tužilac ima mogućnost izbora između suda opšte nadležnosti (suda prebivališta tuženog) i suda koji je nadležan prema pravilima o posebnoj vrsti nadležnosti za određenu vrstu sporova. To ostavlja dosta prostora za *forum shopping*, naročito u određenim vrstama sporova.² Kako bi se sprečilo da izbor suda od strane tužioca utiče na primenu supstancijalnog prava, Komisija je preduzela aktivnosti na unifikaciji kolizionih normi. Tokom 1972. godine objavljen je preliminarni nacrt Konvencije o zakonu koji se primenjuje na ugovorne i vanugovorne obaveze. Međutim, naknadno se odustalo od ambicioznog projekta unifikacije kolizionih normi u celokupnoj materiji obligacionih odnosa, te su nastojanja svedena na realnu meru, tj. utvrđivanje jedinstvenih kolizionih normi za ugovore.

Posle stupanja na snagu izmena Ugovora o osnivanju EZ iz Amsterdama, pravosudna saradnja u građanskim stvarima, koja je prethodno bila predmet međunarodnih ugovora zaključenih između vlada država članica, premeštena je u tzv. prvi stub Evropske unije. To je omogućilo da se pomenuta saradnja reguliše uredbama - obavezujućim opštim aktima, sa neposrednim dejstvom na teritoriji čitave Zajednice. Prema važećim odredbama Ugovora o osnivanju EZ, mere koje se tiču pravosudne saradnje u građanskim stvarima obuhvataju, između ostalog, mere usmerene na poboljšanje i pojednostavljenje priznanja i izvršenja odluka donetih u građanskim i trgovinskim stvarima, kao i promovisanje usklađenosti kolizionih normi i normi o međunarodnoj nadležnosti na snazi u državama članicama.³ U skladu sa novostečnim ovlašćenjima, Komisija je prvo inicirala zamenu Briselske konvencije uredbom (tzv. Brisel I).⁴ Takođe, u toku 2003. godine, intenziviran je i rad na donošenju uredbe koja bi sadržala kolizione norme namenjene vanugovornim obligacijama (tzv. Rim II).⁵ Od trenutka kada bude usvojen tekst uredbe koja sadrži kolizione norme za vanugovorne obaveze, Rimski konvencija će postati jedini instrument međunarodnog privatnog prava Zajednice koji nema oblik uredbe. Kako bi se otklonile teškoće koje se mogu javiti

² Vidi, P. Đundić, Međunarodna nadležnost i merodavno pravo u sporovima o vanugovornoj odgovornosti za proizvode sa nedostatkom, magistrarska teza, Novi Sad, 2006, str. 58, 59.

³ Član 65. Ugovora o osnivanju EZ, pod a) i b).

⁴ Council Regulation (EC) no. 44/2001 of 22 December 2000 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters (OJ L 12, 16.1.2001, p. 1-23).

⁵ Vidi, Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council on the law applicable to non-contractual obligations (COM (2003) 427; 2003/0168/COD).

zbog različitog karaktera izvora u ovoj materiji, a posebno teškoće koje mogu nastati u vezi sa jedoobraznom primenom ovih izvora pred sudovima država članica, Komisija je u toku 2003. godine, pokrenula inicijativu za zamenu Rimske konvencije odgovarajućom uredbom. Početkom 2003. godine je objavljena Zelena knjiga usmerena na podsticanje javne rasprave o ovom pitanju,⁶ a u decembru 2005. godine, Komisija je objavila predlog Uredbe o zakonu koji se primenjuje na ugovorne obaveze (u daljem tekstu: predlog Uredbe).⁷

Promene do kojih će doći usvajanjem Uredbe značajne su iz dva razloga. Prvo, sama činjenica da je međunarodna konvencija zamenjena zakonodavnim aktom Zajednice dovodi do toga da su protokoli zaključeni uz konvenciju, a kojima se njeno tumačenje poverava Sudu pravde Evropskih zajednica, postali suvišni. Sud će biti nadležan da tumači odredbe Uredbe o merodavnom pravu za ugovorne obaveze po samom slovu Ugovora o osnivanju EZ. Osim toga, zamena Rimske konvencije Uredbom dovodi do toga da rezerve koje su države članice eventualno stavile na Rimsku konvenciju više nemaju nikakav značaj. Drugo, donošenje Uredbe je praćeno i pokušajem da se pojedine odredbe ovog akta modernizuju, odnosno da se u njoj, na osnovu dosadašnjih iskustava, predvide nova i bolja rešenja.

U sadržinskom smislu, promene u Uredbi u odnosu na tekst Rimske konvencije su inspirisane, pre svega, željom da sa **poveća pravna sigurnost i predvidivost merodavnog prava**. To se naročito odnosi na osnovna koliziorna pravila iz Uredbe, tj. na odredbe člana 3. (autonomija volje) i člana 4. (koliziorna norma koja se primenjuje u odsustva izbora merodavnog prava). Međutim, značajne izmene su sadržane i u pojedinim drugim članovima.

Član 1 - Polje primene

Član 1. Uredbe precizira da se njena pravila primenjuju na sve slučajeve sukoba zakona u materiji ugovora, pod uslovom da je reč o građanskim ili trgovinskim odnosima. Osim toga, nabrojana su i pitanja koja se nalaze van njenog polja primene. Najznačajnija izmena u odnosu na tekst Rimske konvencije tiče se pitanja da li zaključenje ugovora od strane zastupnika može da obaveže vlastodavca. To pitanje je bilo isključeno iz polja primene Rimske

⁶ *Green paper on the conversion of the Rome Convention of 1980 on the law applicable to contractual obligations into a Community instrument and its modernization* (COM (2002) 654 final).

⁷ *Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council on the law applicable to contractual obligations (Rome I)*, COM (2005) 650 final, 2005/0261 (COD).

konvencije, ali je odredba brisana iz teksta Uredbe, budući da ona sadrži posebnu kolizionu normu koja se tiče ugovora zaključenih preko zastupnika (član 7). Takođe, u pitanja koja su izričito isključena iz polja primene Uredbe, a ne pominju se u Rimskoj konvenciji, spada i pitanje obaveza između stranaka koje su nastale pre zaključenja ugovora. To pitanje, prema shvatanju većine država članica, spada u sferu vanugovorne odgovornosti, pa se na njega primenjuju norme koje će se naći u Uredbi o zakonu koji se primenjuje na vanugovorne obaveze (Rim II).⁸ Takođe, zadržano je rešenje iz Konvencije koje se tiče univerzalnosti primene. Naime, pravo koje je merodavno na osnovu kolizionih normi iz Uredbe, primenjuje se bez obzira da li je reč o pravu države članice (član 2).

Član 3 - Autonomija volje

Autonomija volje stranaka je još uvek, kao što je to bio slučaj i prema odredbama Konvencije, centralno koliziono rešenje. I dalje je sloboda stranaka u pogledu izbora merodavnog prava postavljena široko. Naime, ni Uredba kao ni Konvencija, ne zahteva postojanje koneksiteta između izabranog prava i slučaja ili stranaka. Takođe, izbor merodavnog prava može biti izvršen izričito ili prećutno. Izbor merodavnog prava može biti izvršen u svakom trenutku, pri čemu ranije postignuti sporazum o merodavnom pravu može da bude zamenjen novim (stav 3). Osim toga, dozvoljeno je i cepanje ugovora, tj. sporazum o različitim merodavnim pravima za različita pitanja iz ugovornog odnosa.

Izmene koje su izvršene u tekstu Uredbe u odnosu na Konvenciju tiču se, pre svega, pokušaja da se poveća pravna sigurnost i spreči arbitrarno ponašanje sudova prilikom odlučivanja o tome da li postoji prećutni sporazum stranaka. Komisija je, nešto ranije, u Zelenoj knjizi izrazila zabrinutost zbog činjenice da se shvatanja o pojmu prećutne autonomije volje razlikuju u sudskoj praksi država članica. Konkretnije, nemački i engleski sudovi su znatno spremniji da zaključe da ovakav sporazum postoji, u odnosu na sudove drugih država članica.⁹ U tekstu Konvencije je zadržana formulacija prema kojoj prećutni sporazum stranaka mora, sa razumnom sigurnošću, proisticati iz odredaba ugovora ili okolnosti slučaja. Kao dodatni kriterijum, Uredba predviđa da izbor može proisticati i iz ponašanja ugovornih strana. Najvažnija izmena u

⁸ Vidi, Objašnjenje uz predlog Uredbe, str. 5.

⁹ *Green paper*, str. 24.

ovom pogledu je ipak to što Uredba prihvata pretpostavku da **poveravanje nadležnosti za rešavanje spora** nekom od sudova države članice, **znači i izbor njenog materijalnog prava** (stav 1). Drugim rečima, ko izabere sud određene države članice, izabrao je time i pravo te države kao merodavno (*qui eligit forum eligit ius*), što odgovara tumačenju prećutne autonomije volje koje je usvojeno i u sudskoj praksi naših sudova.¹⁰ Navedena pretpostavka je, naravno, oboriva. Treba, takođe, uočiti da ista pretpostavka nije predviđena u slučaju da je kao nadležan izabran sud države koja nije članica.

Rešenje iz stava 2. istog člana proširuje slobode stranaka u pogledu izbora merodavnog prava. Naime, ova odredba daje strankama pravo da ugovore ne samo primenu prava neke države, nego i **primenu nedržavnih pravnih pravila**. Međutim, formulacija je restriktivna jer pominje „načela i pravila materijalnog prava o ugovorima koja su prihvaćena na međunarodnom, ili na nivou Zajednice”. Prema shvatanju koje je izneto u izveštaju uz predlog Uredbe, takva formulacija, s jedne strane, sprečava primenu *lex mercatoria* ili privatnih kodifikacija koje nisu adekvatno prihvaćene od strane međunarodne zajednice, a s druge strane, omogućava primenu *UNIDROIT* načela o međunarodnim trgovačkim ugovorima, Načela evropskog ugovornog prava ili instrumenata koji će u budućnosti biti usvojeni na nivou Zajednice.¹¹ U slučaju pojave pravnih praznina u takvim načelima ili pravilima, problem se rešava primenom opštih načela na kojima počivaju ti dokumenti, ili, u odsustvu tih načela, primenom prava koje je merodavno na osnovu kolizionog pravila koje se primenjuje ako stranke nisu postigle sporazum o merodavnom pravu.

Kao i u Konvenciji, i u stavu 4. člana 3. Uredbe je sadržano ograničenje autonomije volje koje se tiče zabrane izigravanja zakona. U slučaju kada su, u vreme izbora merodavnog prava, svi ostali elementi slučaja bili vezani za državu čije pravo nije izabrano, izbor merodavnog prava ne može sprečiti primenu imperativnih normi ove poslednje države. Međutim, značajna novina u odnosu na Konvenciju sadržana je u stavu 5. člana 3. Naime, zabrana izigravanja imperativnih normi je sada proširena i na komunitarno pravo. Pod uslovom da su stranke izabrale primenu prava države nečlanice, takav izbor ne može sprečiti primenu imperativnih normi Zajednice. Pri tom se u ovom stavu **ne traži**, kao u prethodnom, da su u vreme izbora merodavnog prava svi ostali elementi slučaja bili vezani za Zajednicu. Dovoljno je da postoji imperativna norma Zajednice koja se primenjuje na taj slučaj i ona auto-

¹⁰ Vidi u tom smislu Presudu Višeg trgovinskog suda, Pž. 120/2005 od 17. februara 2005. godine, navedenu u bazi podataka Paragraf.net.

¹¹ Objašnjenje uz predlog Uredbe, str. 5.

matski ima prednost u primeni, bez obzira što je ugovor sa istinskim inostranim elementom. Ova odredba je inspirisana odlukom Suda pravde EZ u slučaju *Ingmar*.¹²

Zabrana izigravanja zakona putem autonomije volje predviđena u stavu 4. člana 3. odnosi se ne samo na prinudne odredbe u međunarodnom smislu – definisane u članu 8 – već i na **sve druge norme koje ugovorne strane ne mogu derogirati ugovorom**. Drugim rečima, nema kolizione autonomije volje u slučaju kada ugovor ne sadrži inostrani element. Tada je autonomija volje isključivo materijalno-pravna - ugovorne strane mogu ugovarati strano pravo, ali samo radi zamene dispozitivnih normi obligacionog prava svoje države. Navedeno ograničenje autonomije volje važi i u slučaju da su ugovorne strane pored izbora stranog prava izvršile i izbor stranog suda kao nadležnog za rešavanje spora koji proističe iz tog ugovora. To znači da će izabrani sud, bar ako se radi o sudu države članice, morati da vodi računa o primeni imperativnih normi države kojoj ugovor po svojim elementima pripada i da neće moći da primeni norme svog ili bilo kog drugog obligacionog prava koje odstupaju od tih imperativnih normi, bez obzira što su ih ugovorne strane izabrale kao merodavno pravo. Treba reći da se ova razlika između normi iz stava 4. člana 3. (sve imperativne norme) u odnosu na norme iz člana 8. (prinudne norme u međunarodnom smislu) u tekstu Uredbe redigovanom na engleskom jeziku gubi, mada je u Obrazloženju Uredbe naglašena.¹³ Naime, engleski tekst u oba člana koristi termin "*mandatory rules*". U francuskoj verziji, međutim, razlika se dobro vidi, jer se u te dve odredbe koriste različiti termini: "*dispositions impératives*" i "*lois de police*":

Član 3. stav 4.

*"Le choix par le parties d'une loi conformément aux paragraphes 1 ou 2, assorti ou non de celui d'un tribunal étranger, ne peut, lorsque tous le elements de la situation sont localizes au moment de ce choix dans un seul pays, porte atteinte aux dispositions auxquelles la loi de ce pays ne permet pas de déroger par contrat, ci-après dénommées "*dispositions impératives*".*

¹² Case 381/98. Vidi prevod ove odluke na srpski: M. Stanivuković, Praktikum za međunarodno privatno pravo, Treće izmenjeno i dopunjeno izdanje, Novi Sad, 2004, str. 287.

¹³ Vidi, Objašnjenje uz predlog Uredbe, str. 5.

Član 8. stav 1 - *Lois de police*

"Une loi de police est une disposition imperative don't le respect est jugé crucial par un pays pour la sauvegarde de son organization politique, sociale ou économique, au point d'en exiger l'application à toute situation entrant dans son champ d'application, quelle que soit par ailleurs la loi applicable au contrat d'après le présent règlement."
(naglasak dodat)

Takođe, iz stava 5. člana 3. proističe da, kada postoje imperativne norme prava Zajednice koje regulišu dati ugovor, autonomija volje takođe može biti samo materijalno-pravna, u tom smislu da, izabrano pravo države koja nije članica, može regulisati samo ona pitanja tog ugovora koja nisu regulisana imperativnim odredbama prava Zajednice. Imperativne odredbe će najčešće biti sadržana u direktivama Zajednice, s obzirom da su direktive instrument koji se koristi za harmonizaciju ugovornog prava. To, dalje, znači da će se takve imperativne norme koje imaju prednost u primeni u praksi pojaviti u obliku nacionalnog prava države članice, s obzirom da direktive moraju biti dalje transformisane u nacionalno pravo da bi se primenjivale. Najbolji primer je sam slučaj *Ingmar* kojim je inspirisano ovo pravilo. U tom slučaju data je prednost primeni norme Ujedinjenog kraljevstva o pravu zastupnika sa teritorije te države na naknadu štete u slučaju raskida ugovora u odnosu na pravo Kalifornije koje su ugovorne strane izabrale kao merodavno (vlastodavac je bilo trgovačko društvo iz Kalifornije). Ova imperativna norma poticala je iz direktive EZ 86/653 o samostalnim trgovačkim zastupnicima.

Član 4 - koliziono pravilo za slučaj da stranke nisu odredile merodavno pravo

Ukoliko su stranke propustile da izaberu merodavno pravo, Konvencija predviđa primenu prava države koja je u najbližoj vezi sa ugovorom. Pri tome, stav 2. člana 4. Konvencije sadrži pretpostavku da je ugovor u najbližoj vezi sa državom u kojoj se, u vreme zaključenja ugovora, nalazi redovno boravište ili sedište glavne uprave nosioca karakteristične obaveze iz ugovora. Odstupanje od ovog pravila je predviđeno za slučajeve kada nije moguće odrediti nosioca karakteristične obaveze, ili kada je ugovor u bližoj vezi sa nekom drugom državom.

Član 4. Uredbe je zasnovan na ideji da je neophodno povećati predvidivost merodavnog prava, odnosno smanjiti ovlašćenja sudova. Primena principa

najbliže veze unosi nesigurnost u pogledu merodavnog prava koje će sud primeniti na ugovor, što je naročito pogubno u ugovornim odnosima sa inostranim elementom, gde je postojanje pravne sigurnosti od primarnog značaja.¹⁴ Kako bi ovaj nedostatak bio prevaziđen, predlog Uredbe, za razliku od Konvencije, **ne sadrži više princip najbliže veze kao koliziono rešenje**. Član 4. se sada zasniva na primeni prava redovnog boravišta nosioca karakteristične obaveze. Ova odredba precizira koja se ugovorna strana smatra nosiocem karakteristične obaveze za osam različitih vrsta ugovora, uz rezidualno pravilo za sve ugovore koji nisu posebno pobrojani (stav 2). U tom smislu, novi član 4. Uredbe podseća na rešenje iz člana 20. Zakona o rešavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja. Nabrajajući pravila za posebne vrste ugovora, član 4. odstupa od Šnicerovog shvatanja o karakterističnoj prestaciji samo kod ugovora o distribuciji i franšizingu. U skladu sa načelom zaštite slabije strane u odnosu, kod ovih vrsta ugovora se primenjuje **pravo redovnog boravišta distributera**, odnosno **primaoca franšizinga**. Za razliku od Konvencije, u Uredbi se više ne nalazi specijalna klauzula odstupanja u korist prava države koja je u bližoj vezi sa ugovorom. Međutim, princip najbliže veze se, u skladu sa stavom 2, ipak primenjuje za slučaj da nije moguće identifikovati nosioca karakteristične obaveze (ugovori kojima je predviđena razmena robe, razmena usluga za robu i sl.). Ugovori koji se tiču stvarnih prava na nekretninama i prava korišćenja nekretnina podvrgnuti su, kao i ranije, pravu države u kojoj se nekretnina nalazi (i dalje je ugovornim stranama ostavljena mogućnost izbora merodavnog prava i za ove ugovore).

Član 5 - Ugovori sa potrošačima

Član 5. Uredbe u poređenju sa članom 5. Konvencije, sadrži znatno jednostavnije koliziono pravilo za ugovore sa potrošačima. Naime, Konvencija prećutno daje mogućnost strankama izaberu merodavno pravo i u ovoj vrsti ugovora. Jedino stav 2. člana 5. Konvencije sadrži ograničenje, prema kojem ugovaranje merodavnog prava ne može dovesti do toga da potrošač bude lišen zaštite koju mu pružaju prinudni propisi u državi njegovog redovnog boravišta. U slučaju da ugovorne strane nisu ugovorile primenu merodavnog prava, kao supsidijarno rešenje se primenjuje zakon mesta redovnog boravišta potrošača.

¹⁴ J. Lookofsky, K. Hertz, *Transnational Litigation and Commercial Arbitration*, 2nd edition, Copenhagen, 2004, str. 427.

U objašnjenju uz predlog Uredbe se navodi da je Komisija, nakon objavljivanja Zelene knjige, primila najviše prigovora od strane stručne javnosti upravo na navedeno rešenje iz Konvencije koje podrazumeva, u velikom broju slučajeva, paralelnu primenu dva prava.¹⁵ Reč je o tome da, u slučaju da se stranke sporazumeju u pogledu merodavnog prava, član 5. Konvencije podrazumeva istovremenu primenu prava merodavnog na osnovu volje strana-ka, i imperativnih normi prava države redovnog boravišta potrošača. Kako bi eliminisao ove prigovore, predlagač u stavu 1. Člana 5. Uredbe predviđa jednostavno primenu **prava mesta redovnog boravišta potrošača**, kao jedino rešenje za ovu vrstu ugovora.

Stav 2. člana 5. sadrži definiciju ugovora sa potrošačima. Ugovor sa potrošačima je ugovor koji zaključuje, sa jedne strane, fizičko lice (potrošač) sa redovnim boravištem u državi članici, u svrhu za koju se ne može smatrati da je obuhvaćena njegovom profesijom, i, sa druge strane, profesionalac, koji istupa u obavljanju svoje profesije. Druga rečenica stava 2. uvodi dodatni uslov za primenu koliziona norme iz stava 1. ovog člana. Specijalna koliziona norma se primenjuje pod uslovom da je jedna od ugovornih strana lice koje obavlja profesionalnu delatnost u državi članici u kojoj potrošač ima redovno boravište, ili ako, na bilo koji način, usmerava takvu delatnost prema jednoj ili više država članica, uključujući i onu u kojoj redovno boravište ima potrošač, a zaključeni ugovor ulazi u polje takve delatnosti, osim ako profesionalac nije znao gde se nalazi redovno boravište potrošača, a to neznanje se ne može pripisati njegovoj krivici (nepažnji, u originalu - *negligence*). Formulacija je, gotovo doslovno, preuzeta iz člana 15. stava 1. pod (c) Briselske uredbe, koji govori o nadležnosti u sporovima o ugovorima sa potrošačima. Jedina razlika u odnosu na Briselsku uredbu je to što član 5. Rimske uredbe sadrži ograničenje koje treba da zaštiti profesionalca, u slučaju da je potrošač saopštio neistinit podatak o svom redovnom boravištu.¹⁶

Specijalna koliziona norma iz člana 5. Uredbe se ne primenjuje na ugovore koji su nabrojani u stavu 3. To su: ugovori čiji su predmet izvršenje usluga, a usluge se izvršavaju isključivo u državi koja nije država redovnog boravišta potrošača; ugovori o prevozu, sa izuzetkom ugovora o turističkim paket aranžmanima, u smislu Direktive 90/314/EEC; ugovori koji se odnose na stvarna prava ili prava korisnika u odnosu na nepokretnu imovinu, osim ugovora koji se odnose na prava korisnika nad nepokretnostima na bazi tajm-šeringa, u smislu Direktive 94/47/EC.

¹⁵ Objasnjenje uz predlog Uredbe, str. 6.

¹⁶ *Ibidem*, str. 7.

Član 6 - Ugovori o radu

Član 6. Uredbe koji reguliše merodavno pravo za ugovore o radu, pretrpeo je manje promene u odnosu na odgovarajuću odredbu Konvencije. Zadržano je pravilo da izbor merodavnog prava u skladu sa članom 3. ne može da spreči primenu imperativnih propisa koji se tiču zaštite zaposlenih, a koji su na snazi u državi na koju upućuje norma iz člana 6. Za razliku od Konvencije koja je upućivala na primenu prinudnih propisa države u kojoj zaposleni uobičajeno obavlja rad, Uredba nalaže primenu prava države **u kojoj ili iz koje** ovo lice obavlja rad. Prema shvatanju predlagača, izmena će omogućiti da koliziono pravilo obuhvati i one slučajeve kada postoji jasno utvrđeno mesto iz kojeg se obavljanje poslova organizuje, i u kom zaposleni izvršavaju druge obaveze prema poslodavcu iako obavljaju poslove u više država, kao što su, na primer, zaposleni u vazduhoplovu.¹⁷

Kao što je to slučaj sa Konvencijom, i Uredba sadrži rešenje prema kojem se na ovu vrstu ugovora primenjuje zakon mesta uobičajenog obavljanja rada od strane zaposlenog, čak i u slučaju da je ovo lice privremeno zaposleno u nekoj drugoj državi. Pri tome, u Uredbi je, za razliku od Konvencije, **propisano kada će se obavljanje poslova u drugoj državi smatrati privremenim**. To će biti slučaj kada se očekuje da zaposleni nastavi sa radom u državi u kojoj uobičajeno vrši poslove, nakon što završi poslove koji su mu povereni, u nekoj drugoj zemlji. Pri tome, član 6. stav 2(a) precizira da činjenica da je zaposleni zaključio novi ugovor o radu sa prvobitnim poslodavcem ili sa poslodavcem koji pripada istoj grupi kompanija kao i prvobitni poslodavac, za vreme dok obavlja poslove u drugoj državi, neće uticati na zaključak da je ovo obavljanje poslova privremenog karaktera. Prema stavu 2(b) ovog člana, ako se ne može zaključiti da zaposleni obavlja uobičajeno rad u bilo kojoj državi, odnosno iz bilo koje države, ili ako obavlja rad na teritoriji ili sa teritorije koja ne pripada ni jednom suverenitetu, na ugovor o radu će se primeniti zakon države u kojoj se nalazi poslovna jedinica koja ga je zaposlila.. Kao i Konvencija, i Uredba u stavu 3. predviđa mogućnost odstupanja ako se, na osnovu svih okolnosti, može zaključiti da je ugovor u bližoj vezi sa nekom drugom državom.

¹⁷ *Ibidem.*

Član 7 - Ugovori zaključeni preko zastupnika

Za razliku od Konvencije, Uredba posebno reguliše pitanja dejstva ugovora zaključenih preko zastupnika. Prema jednoj od odredaba Konvencije (član 1. stav 2(f)), iz njenog polja primene je izričito isključeno pitanje da li je zastupnik ovlašćen da ugovorom sa trećim licem obaveže zastupano lice (vlastodavca). Razlog za to je, prema rečima autora predloga Uredbe, bilo postojanje značajnih razlika između kolizionih normi država članica za ovo pitanje, kao i to što je, u vreme donošenja Rimske konvencije, već bila otvorena za potpisivanje Haška konvencija o merodavnom pravu za ugovore o zastupanju (1978). Međutim, slab uspeh Haške konvencije među državama članicama i približavanje kolizionih normi država članica do kojeg je došlo u međuvremenu, omogućili su da se i ovo pitanje reguliše Uredbom. Član 7. Uredbe sadrži kolizionu normu koje se tiču sve tri kategorije odnosa povodom zastupanja (odnos između vlastodavca i zastupnika, odnos između vlastodavca i trećeg lica i odnos između zastupnika i trećeg lica). Prema stavu 1, ako strane nisu izabrale merodavno pravo, na **ugovor zaključen između vlastodavca i zastupnika** primenjuje se **pravo države u kojoj zastupnik ima redovno boravište**, izuzev u slučaju kada zastupnik obavlja ili bi trebalo da obavlja svoju glavnu delatnost u državi redovnog boravišta vlastodavca, u kom slučaju je merodavno pravo ove države.

Na **odnose između vlastodavca i trećeg lica** (druge ugovorne strane iz ugovora koji je zaključio zastupnik) koji proističu iz činjenice da je zastupnik delovao u granicama svojih ovlašćenja, da je prekoračio ovlašćenja ili je delovao bez ovlašćenja, primenjuje se pravo države u kojoj je **zastupnik imao redovno boravište**, u trenutku kada je delovao. Međutim, od ovog pravila se odstupa kada je zastupnik delovao na teritoriji države u kojoj redovno boravište imaju vlastodavac ili treće lice, ili kada je zastupnik delovao na berzi ili u javnoj prodaji. U takvim slučajevima se primenjuje **pravo države u kojoj je zastupnik delovao**, a ne pravo njegovog redovnog boravišta. Isto tako, prema stavu 3, na odnos između vlastodavca i trećeg lica se može primeniti pravo koje je odredio vlastodavac ili zastupnik u pismenoj formi, pod uslovom da se treće lice izričito saglasi sa ovim izborom.

Na **odnose između zastupnika i trećeg lica** koji proističu iz činjenice da je zastupnik delovao u granicama svojih ovlašćenja, da je prekoračio ovlašćenja ili je delovao bez ovlašćenja takođe se primenjuje pravo koje je merodavno na osnovu stava 2. (**pravo države redovnog boravišta zastupnika ili pravo države u kojoj je zastupnik delovao**).

Član 8 - Prinudne norme u međunarodnom smislu

Ovaj član Uredbe predstavlja pandan članu 7. Konvencije, poznatom po liberalnom odnosu prema mogućnosti „pružanja dejstva” prinudnim normama strane države čije pravo nije merodavno za slučaj.¹⁸ Interesantno je da stav 1. člana 8. Uredbe sadrži definiciju prinudnih normi u međunarodnom smislu, koja je inspirisana odlukom Suda EZ u predmetu *Arblade*.¹⁹ Prema toj odredbi, prinudne norme u međunarodnom smislu (*mandatory norms, lois de police*) su norme čije poštovanje država smatra toliko bitnim za zaštitu svoje političke, društvene ili ekonomske organizacije, da određuje da se one moraju primeniti na svaku situaciju koja spada u njihovo polje primene, bez obzira na to koje je pravo inače merodavno za ugovor na osnovu Uredbe.²⁰

Stav 2. člana 8. Uredbe zadržava rešenje koje je prisutno u stavu 2. člana 7. Konvencije. Reč je o ovlašćenju za sudove država članica da primenjuju prinudne norme koji su deo *lex fori*. Takođe, u stavu 3. je zadržana i odredba koja se odnosi na pružanje dejstva prinudnim normama treće strane države. Potrebno je istaći da je stav 1. člana 7. Konvencije, koji sadrži istu mogućnost, jedna od dve odredbe Konvencije na koje je moguće staviti rezervu, što su i učinile Velika Britanija, Irska, Nemačka, Portugalija, Luksemburg, Letonija i Slovenija. Zamena Konvencije Uredbom, između ostalog, za posledicu će imati i to da će ova odredba početi da se primenjuje u zemljama koje su stavile rezervu.

Formulacija iz Uredbe je samo neznatno izmenjena u odnosu na onu iz Konvencije. Uslov za primenu prinudnih normi države čije pravo nije merodavno je bliska veza situacije sa tom državom. Prilikom odlučivanja da li će iskoristiti mogućnost pružanja dejstva ovim normama, sud bi trebalo da uzme u obzir prirodu i svrhu tih normi, kao i posledice njihove primene, odnosno neprimene po ciljeve koji se ostvaruju tim normama i po stranke.

Ostale odredbe

Član 10. Uredbe, koji se odnosi na merodavno pravo za **formu ugovora**, povećava broj alternativa u pogledu prava prema kojima se može ceniti for-

¹⁸ Vidi, stav 1. člana 7. Rimske konvencije.

¹⁹ Predmeti C-369/96 i C-374/96.

²⁰ Vidi gore navedenu formulaciju člana 8. stav 1. na francuskom.

malna punovažnost ugovora. Novina je mogućnost primene prava države u kojoj je, u vreme zaključenja ugovora, redovno boravište imale bilo koja od ugovornih strana ili prava države u kojoj su se u vreme zaključenja ugovora nalazili njihovi zastupnici. Uz zadržavanje alternativa predviđenih članom 9. Konvencije, to znači da će se na pitanje forme ugovora potencijalno primenjivati četiri ili čak pet prava. Ako je ugovor zaključen u mestu u kojem se istovremeno nalaze ugovorne strane, ugovor će se smatrati punovažnim ako ispunjava zahteve forme bilo kog od sledećih prava: prava koje je merodavno za prava i obaveze iz ugovora, prava države u kojem je ugovor zaključen, prava države u kojoj redovno boravište ima jedna, odnosno druga stranka. Ako je u pitanju ugovor između odsutnih lica (tzv. distancioni ugovor), broj alternativa se povećava time što Uredba predviđa primenu prava obe države u kojoj se stranke, odnosno, njihovi zastupnici, nalaze prilikom zaključenja ugovora.²¹

Isto važi i za pravo merodavno za **formu jednostranog pravnog akta**. Rimska konvencija predviđa primenu prava države u kojoj je akt preduzet ili prava merodavnog za sadržinu ugovora na koji se odnosi akt, a Uredba (stav 2. člana 10) dodaje još i mogućnost primene prava države redovnog boravišta lica koje je preduzelo akt. Uredba zadržava rešenje iz Konvencije, prema kojem se na formu ugovora sa potrošačima primenjuje zakon mesta redovnog boravišta potrošača (stav 3. člana 10), a za formu ugovora koji se tiču stvarnih prava na nepokretnostima ili prava na njihovo korišćenje obavezna je primena prinudnih normi države u kojoj se nepokretnosti nalaze koje se tiču forme (stav 4. člana 10).

U članovima 12. i 13. Konvencije bile su posebno regulisane **cesija i ugovorna subrogacija**. Uredba, u članu 13, sadrži jedinstvenu kolizionu normu za oba ova pitanja. Prema stavu 1. člana 13, na odnos između ustupioca i prijemnika kod cesije i ugovorne subrogacije primenjuje se pravo koje je merodavno, na osnovu kolizione norme iz Uredbe, za ugovor zaključen između ustupioca i prijemnika potraživanja. Na odnos između prijemnika i dužnika, primenjuje se pravo koje je merodavno za prvobitni ugovor (ugovor iz kojeg je nastalo potraživanje koje je predmet ustupanja). Novina u odnosu na tekst Konvencije je odredba stava 3. člana 13. Ona određuje merodavno pravo za pitanje da li se potraživanje stečeno na osnovu cesije ili subrogacije može isticati prema trećim licima. Za to pitanje je merodavno pravo države redovnog boravišta ustupioca ili ispunioca obaveze u relevantnom momentu (*at the material time*) – iz ove formulacije na engleskom jeziku ne vidi se jasno da je reč o momentu

²¹ Vidi, stav 1. člana 10. Uredbe.

cesije, odnosno, subrogacije). To, međutim, jasno proističe iz francuske verzije predloga (*au moment de la cession ou du transfert*). Navedeno rešenje usvojeno je pod uticajem UNCITRAL-ove Konvencije o ustupanju potraživanja u međunarodnoj trgovini od 2001. godine.²²

Takođe, novina u tekstu Uredbe u odnosu na Konvenciju je unosenje posebnog člana koji je posvećen **zakonskoj subrogaciji**. Prema članu 14. Uredbe, pravo koje je bilo merodavno za obavezu ispunioca prema poveriocu, reguliše i pravo ispunioca da zahteva ispunjenje potraživanja od strane dužnika. Isto pravilo se primenjuje u slučajevima u kojima više lica solidarno duguje ispunjenje obaveze poveriocu, čemu je sada posvećen poseban član Uredbe (član 15). Pravo koje reguliše obavezu dužnika koji je ispunio obavezu prema poveriocu, primenjuje se kako bi se dobio odgovor na pitanje da li taj dužnik ima pravo regresa prema ostalim dužnicima.

Uredba posebno reguliše i pitanje merodavnog prava za **kompencaciju** koja nastupa na osnovu zakona. Stav autora predloga je bio da to pitanje valja posebno regulisati, sa obzirom da je ugovorna kompencacija, po prirodi stvari, regulisana opštim kolizionim normama iz Uredbe (članovi 3. i 4).²³ Na zakonsku kompencaciju se primenjuje pravo merodavno za obavezu u odnosu na koje je utvrđeno pravo na kompencaciju (član 16).

U članu 18. Uredbe je sadržana definicija **redovnog boravišta pravnih lica**. Prema stavu 1. ovog člana, redovnim boravištem pravnih lica se smatra **glavno mesto poslovanja** (*principal establishment*). Osim toga, ako je ugovor nastao kao posledica delatnosti filijale, predstavništva ili neke druge poslovne jedinice, ili je, na osnovu ugovora, izvršenje ugovornih obaveza dužnost te poslovne jedinice, mesto njenog poslovanja će se smatrati redovnim boravištem (**napomena** - u engleskom tekstu, formulacija je sledeća: *...this establishment shall be considered the habitual residence*). Prema stavu 2, ako je ugovor zaključen od strane fizičkog lica, u okviru njegove poslovne delatnosti, redovnim boravištem ovog lica će se smatrati mesto njegovog poslovanja.

Uredba zadržava rešenje Konvencije koje se tiče isključenja *renvoi* (član 19). Takođe, zadržana je klauzula javnog poretka (član 20). U slučaju da koliziona norma iz Uredbe uputi na primenu prava države sa složenim pravnim poretkom, kao i Konvencija, i Uredba usvaja načelo neposrednog izbora (član 21).

²² Objašnjenje uz predlog Uredbe, str. 8.

²³ Objašnjenje uz predlog Uredbe, str. 8.

Član 22. Uredbe sadrži odredbu koja reguliše njen odnos prema drugim instrumentima komunitarnog prava. Usvojeno je rešenje prema kojem Uredba ne sprečava primenu, ili buduće usvajanje akata organa Zajednice (a) koji uspostavljaju kolizione norme za ugovorne odnose u određenim posebnim oblastima, (b) sadrže norme koje uređuju ugovorne odnose, a primenjuju se u slučaju sukoba zakona, na osnovu volje stranaka²⁴, (c) sadrže pravila usmerena na obezbeđivanje nesmetanog funkcionisanja unutrašnjeg tržišta, u slučaju da se ta pravila ne mogu primenjivati istovremeno sa pravom na koje su ukazala pravila međunarodnog privatnog prava.

Odnos između Uredbe i međunarodnih ugovora u istoj materiji je regulisan članom 23. Stav 2. ovog člana predviđa da međunarodne konvencije imaju prednost u primeni u odnosu na Uredbu. Međutim, ako su, u vreme zaključenja ugovora, svi materijalni elementi slučaja²⁵ koncentrisani na teritoriji jedne ili više država članica, Uredba će imati prednost u primeni u odnosu na:

1. Hašku konvenciju o pravu koje se primenjuje na međunarodnu kupoprodaju telesnih pokretnih stvari (1955), i
2. Hašku konvenciju o merodavnom pravu za ugovore o zastupanju (1978).

Prema stavu 3, Uredba ima prednost u primeni u odnosu na bilateralne ugovore zaključene između država članica, koji regulišu materiju obrađenu u Uredbi.

ZAKLJUČAK

Promene koje donosi predlog Uredbe o merodavnom pravu za ugovorne obaveze uzbudljive su za posmatrača iz Srbije, jer nove norme u svom osnovnom rešenju približavaju pravo Evropske zajednice postojećem srpskom pravu. Ako predlog Uredbe bude usvojen, sigurno je da će posao srpskog zakonodavca na prilagođavanju kolizionih normi za ugovore evropskom uzoru biti jednostavniji, nego što će to biti, ako i dalje bude važila

²⁴ *Ibidem*, str. 9.

²⁵ U izveštaju uz predlog Uredbe se navodi da ona ima prednost u primeni samo ako su svi materijalni elementi slučaja prisutni na teritoriji jedne ili više država članica. Stav 2. člana 23, međutim, ne sadrži odrednicu svi, već samo pominje elemente slučaja. Izvesno je da je u pitanju greška u tekstu Uredbe, tim pre što i Rim II sadrži sličnu odredbu o isključenju primene konvencija, a ta se odredba poziva na sve elemente slučaja.

Rimska konvencija. Naravno, norme Konvencije su znatno detaljnije od domaćih i sadrže odgovore na mnoga pitanja koja nisu izričito regulisana u srpskom pravu (na primer merodavno pravo za regresno pravo između solidarnih dužnika, merodavno pravo za zakonsku subrogaciju, merodavno pravo za potrošačke ugovore itd.).

Ono što u ovom predlogu svakako treba da zabrine posmatrača iz svih onih zemalja koje nisu članice Evropske zajednice, jeste odredba kojom se daje apsolutna prednost imperativnim normama prava Zajednice nad autonomijom volje ugovornih strana. Domaći ugovarači koji posluju sa partnerima iz Evropske unije, moraju biti svesni da će nakon usvajanja Uredbe, još više nego danas, klauzula o izboru merodavnog prava malo značiti, ako je reč o ugovoru koji je regulisan imperativnim propisima Evropske zajednice. Sa primenom tih propisa treba računati i treba ih dobro upoznati pre nego što se upustimo u ugovorne odnose na tom velikom i strogo regulisanom tržištu. U suprotnom može nam se desiti da preduzmemo neki korak, koji po tim propisima povlači određene negativne imovinsko-pravne posledice koje ne postoje u domaćem pravu.

Maja STANIVUKOVIĆ*

Petar ĐUNDIĆ*

PREDLOG UREDBE EVROPSKOG PARLAMENTA I SAVETA O PRAVU KOJE SE PRIMENJUJE NA UGOVORNE OBAVEZE (RIM I)

Rezime

Od trenutka stupanja na snagu Ugovora iz Amsterdama, pravosudna saradnja u građanskim stvarima između država članica Evropske zajednice je premeštena iz trećeg u prvi stub Evropske unije. Ugovor je dao ovlašćenje organima Zajednice da regulišu pitanja iz materije međunarodnog privatnog prava kroz usvajanje uredbi – akata sekundarnog zakonodavstva sa neposrednim dejstvom na čitavoj teritoriji Zajednice. Kada su u pitanju kolizione norme za ugovore, Komisija je iskoristila novoustanovljena ovlašćenja u toku 2003. godine, kada je inicirala zamenu Konvencije o pravu koje se primenjuje na ugovorne obaveze odgovarajućom uredbom. Zamena Konvencije uredbom bi dovela do značajnih promena. Njeno usvajanje bi značilo da države članice Zajednice više nemaju ovlašćenje koje je postojalo na osnovu Konvencije, tj. nemaju mogućnost stavljanja rezervi na pojedine odredbe. Osim toga, dva Protokola koja su zaključena uz Konvenciju, a koja daju nadležnost Evropskom sudu pravde da tumači Konvenciju bi postala suvišna. Pored promena formalnog karaktera, Komisija je predložila izmenu pojedinih pravila sadržanih u Konvenciji, sa ciljem njihove modernizacije i poboljšanja. Najvažnije sadržinske izmene su inspirisane željom da se poveća pravna sigurnost i predvidivost merodavnog prava. Ovo se prvenstveno odnosi na opšta koliziona pravila (član 3 – autonomija volje i član 4 – koliziona norma koja se primenjuje u odsustvu sporazuma stranaka). Odredbe predloga Komisije odstupaju od rešenja iz Konvencije u odnosu na pojedina druga pitanja (polje primene, pravo merodavno za potrošačke ugovore, ugovore o radu, pravo merodavno za formu ugovora itd.). Posmatrano iz perspektive srpskog prava, predložene promene u mnogome približavaju evropske kolizione norme za ugovore rešenjima iz srpskog Zakona o međunarodnom privatnom pravu. Pod uslovom da uredba zaista i bude usvojena, to bi znatno olakšalo napore domaćeg zakonodavca u usklađivanju pravila o određivanju merodavnog prava za ugovore sa evropskim uzorom.

* Redovni profesor Pravnog fakulteta u Novom Sadu.

* Asistent Pravnog fakulteta u Novom Sadu.